

**НАД
ЧЕРЕЖОШЕМ**

**ІВАН
БОДНАРЧУК**

diasporiana.org.ua

IVAN BODNARCHUK

BY THE CHEREMOSH

A Drama in the days of UPA

**UKRAINIAN WRITERS' ASSOCIATION
"SLOVO"**

Toronto -- 1992 -- Canada

ІВАН БОДНАРЧУК

НАД ЧЕРЕМОШЕМ

Драма на три дії з життя УПА

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
"СЛОВО"

Торонто – 1992 – Канада

Обкладинка: В. Беднарський

**Printed in Canada by Beskyd Graphics Ltd.,
2559 Dundas St. W., Toronto, Ontario M6P 1X6**

**"Раз добром налите серце
В вік не охолоне..."**

У спогаді "Мое рідне село – Чернятин" Іван Боднарчук пише: "Село моє – багатоголосне, співуче. У довгі зимові вечори, з віконець, що світились у загатах, лунали з-під кужелів пісні. Весною співали в лугах солов'ї, перегукуючись з піснями сапальників – зозулі, а осінню у місячні ночі пісні в переливах із грою сопілок, перегукувалися толоки, де літом випасались качки й гуси та білились полотна... Село моє мало свою історію... Тут брали свій початок: "Січ", "Луг", "Каменярі". В кожній одній установі я залишив тут дрібку своєї праці: в молочарні, в кооперативі, в громадській канцелярії, в "Просвіті".

А далі каже: "... люди орють, сіють хліб. За селом свідки його боротьби – хрести неznаних вояків. Ці хрести виховували нас. Іду..."

Виходячи зі села, Іван Боднарчук вже мав свій світ, повний поезії, любови рідної землі, що йде від могил невідомих героїв, від Стефаникових "Синів", що кров свою готові віддати за землю, за Україну, щоб ворог не виторгав її у свій бік.

"Я не повертаю до братів, що живуть біля Цісарської дороги, зупиняюся біля церкви, поверхової школи над "Вертепом", біля пам'ятника поляглим..." Чи це не символічна дорога і зупинки на її шляху творчості і життя? Церква, школа, історія народу, його життя, його правда. Пізнати, вивчити і полюбити – це, здається, виховати.

Ми бачимо, як народжується, вже у самих джерелах світогляду Івана Боднарчука, поет, що світ бачить образами, а рівночасно виховник, що йде за кличем Франка: "Праця єдина з неволі нас вирве..."

Таким ми його пізнали у Канаді, таким він є у своїх творах письменника, учителя, виховника. У своїх оповіданнях і нарисах проявляється часто і наближується стилем до неоромантиків, як Липа і Яновський, що особливо помітне у творі "На нашій оборі весілля".

У деяких творах Боднарчука герої новель ляконічно-ощадні формою і повні експресії. Сконденсовані емоційно, нагадують оощадність вислову прози Стефаника. Там, де письменник поширює сюжет, ця експресія втрачає натугу і силу вислову. Тоді перемагає виховник і стиль стає розповідним.

Спадщина Івана Боднарчука доволі багата. В 1945 році у Вінніпезі вийшла збірка оповідань "На перехресних стежках", а в 1961 р. "Знайомі обличчя". Згодом, в 1978 році вийшли його оповідання, новелі і нариси "Замрячені ранки". Короткі нариси п. з. "Заобрійні перегуки" видано в 1984 р.

Повість із життя молоді "У дорозі життя" – видання ОПЛДМ – появилася в 1986 р., а рік пізніше у видавництві "Тризуб" (Торонто-Вінніпег) – "Розквітлі сузір'я".

У творчості письменника є теж жанр гумору і у висліді його появилася книжка п. з. "На весело", під псевдом Іриной Чабанрук (Торонто, 1991).

Як видатний педагог і виховник, Іван Боднарчук був на становищі інспектора українського шкільництва у Канаді, заангажований Централею КУК.

Маючи великий досвід і погляд на його стан і перспективи дальшого розвитку, дав свою оцінку в книзі "До рідних причалів" (1979 р.).

Іван Боднарчук, ніби прочуваючи свій відхід у вічне життя, прагнув сплатити свій довг тим, які у визвольній боротьбі полягли за Рідний Край і своїх друзів. Естафету боротьби перебрала УПА в найважчих умовах нашої історії.

Автор драми "Над Черемошем" прагнув відтворити фрагменти цієї боротьби, описавши життя УПА в час відступу німецьких частин і наступу советів у Західню Україну. Отже це – фрагмент тільки великої баталії, що почалася далеко до того і проти глузду слабодухів-приспособованців. Великої баталії, що яка була не тільки масовою – всенародною, але очолена силою донцівського націоналізму, того "трагічного оптимізму" ОУН – "Здобудеш українську державу, або згинеш..." Для них смерть в УПА страшною не була. Про це свідчать бункри УПА і тисячі смертей героїв, як Старуха на Закерзонні та Шухевича у Білогорщі. І вони не помилилися. Хоч по їх смерті – Україна стала самостійною. Вони перемогли.

Іван Боднарчук відчував цей хід історії і присвятив їй останній вислів творчості у драмі "Над Черемошем". Про цей твір висловився учасник визвольної боротьби ОУН-УПА Володимир Макар гарною оцінкою: "Драма на три дії написана добре й цікаво. Події охоплюють час розросту дій УПА в Західній Україні, точніше – в Карпатах, в роках 1943 – 1944, коли німецькі окупанти були вже у відступі, а зі Сходу наступали московські загарбники. Українське населення представлене в драмі свідомою гуцульською родиною, якої один син забраний до Червоної Армії, другий воює в рядах УПА, а донька іде на вишкіл повстанських медсестер. По шляхах волочаться більшовицькі партизани "ковпаківці". Увесь нарід стає до збройної боротьби і лише нездібні до зброї мають бути перекинуті на Захід, щоб там ширити правду про стан в Україні".

Нам залишається єдино приєднатися до думок Володимира Макара і побажати, щоб відповідно оформлена драма талановитим режисером на сцені українського театру здійснила мрію письменника – виховати ідейного патріота-державника.

Богдан Стебельський

НАД ЧЕРЕМОШЕМ

Драма на 3 дії
з життя УПА

ДІЄВІ ОСОБИ:

1. БАТЬКО – Петро Лісовий
2. МАТИ – Марта Лісова, дружина Петра
3. ОКСАНА – їхня дочка
4. ВАСИЛЬ – їхні сини
5. АНДРІЙ – їхні сини
6. СТЕПАН – наречений Оксани
7. РОКИТА – повстанець
8. КОВПАКІВЕЦЬ 1 – червоний партизан
9. КОВПАКІВЕЦЬ 2 – червоний партизан
10. "ОРЕЛ" – командир сотні УПА
11. "ГРИМ" – чотовий УПА
12. "ГОНТА" – бунчужний УПА
13. БУРЯ – повстанець
14. ЧАЙКА – повстанець
15. СКИБА – вістун УПА
16. ШКРЕБ'ЮК – червоноармієць-втікач

ДІЯ ПЕРША

Обстановка гуцульської хати. Мама сидить над плетінням светра, дочка Оксана пише листа, а батько лущить кукурудзу. Знадвору чути далекий гуркіт гармат.

ЯВА 1

МАМА: Цілісіньку ніч чути гуркіт, а я ока не зажмурю, думаючи про синів Андрія та Василя.

БАТЬКО: Андрій хоч дається чути декількома листами із советської армії, а від Василя, як захопив його німець на роботу в Німеччину, то ні слуху, ні духу.

ОКСАНА: А я пишу листа до Гафійки. Її ж чоловіка також узяли в Німеччину тоді, коли нашого Василя. Запитую її, чи не має вона якихось вістей про них.

БАТЬКО: А хіба ж тепер, доню, пошта іде?

ОКСАНА: Та це ж до Коломиї зовсім недалеко. Ще й тижня немає, як отримала я листа від Стефанії.

МАМА: Ось бачиш, а нам нічого не сказала... Що ж вона там пише?

ОКСАНА: Стефанія вибирається на курс медсестер, що відбудеться десь у верхах... Я теж дістала ештафету...

БАТЬКО: А нам нічого не кажеш.

ОКСАНА: Нічого не кажу, бо я ще не рішила. Хочу попитати у своїх подруг, чи й вони отримали й що думають?

МАМА: Пішов Андрій, взяли Василя, залишилась у нас ти одна. На кого ж ви, діти, нас покидаєте? (*Здалека вчувається гуркіт гармат*).

БАТЬКО: Чуєте? Фронт наближається... Німак, кажуть, відступає...

МАМА: Нам не сподіватись добра ні від одних, ні від других: були одні, випорожнювали наші комори, вивозили людей на Сибір... забирали рекрутів. Прийшли другі та й не кращі. Виловлюють молодь в облавах, набивають паквагони, вивозять їх у Німеччину на каторжну роботу...

ОКСАНА: Брали одні, брали другі, а тепер уже й пальця не оближуть. Формується наша партизанка, хай лише поб'ється москаль з німцем, а тоді й за нами буде слово.

БАТЬКО: Для нас однаково – німець чи москаль. Як один, так і другий готує петлю на нашу шию. Бачили ми одних, покуштували й других.

ОКСАНА: Тому треба нам не покладатись на чужі сили, а бути готовими, щоб стати за своє. Хай лише вороги знесиляться...

БАТЬКО: Це, дочко, не легка справа. Треба якоїсь потуги, щоб поборолася одних і других та й дала відітхнути третім. Кожному треба дати належне... Яюсь перебудувати цей світ, щоб кожен народ на своїй землі був вільний і незалежний.

ОКСАНА: Яюсь, відколи світ, то люди думають, як влаштувати порядок у світі, щоб кожний народ на своєму та й по-своєму жив. Показалося, що є потреба порозуміння народу з народом, бо в одного є хліб, а в другого олива, нафта – і для обміну потрібне це порозуміння...

БАТЬКО: Потрібне й корисне було б, якби не було зазіхання одних на других, щоб підкорити собі світ... *(Вікном поторгав вітер. Батько виглянув у вікно). Дивись, яка буря йде...*

МАМА: Йди-но, Петре, замкни двері в клуні, бо чую, що вітер уже термосить ними.
(Батько бере на голову капелюх і виходить. До вікон прибивається повстанська пісня):

"Гей степами, темними ярами
Йдуть походом ріднії полки,
Хто відважний, хай іде за нами
Козаками будьмо, юнаки!"

ОКСАНА *(виглядає у вікно)*: Мамо, гляньте... На вулиці люди... Якесь військо йде.... Та... це ж наші! ... Діти стелять нашим повстанцям квіти під ноги...

(Мама підходить до вікна, відчиняє вікно. В хату вривається бойова пісня: "Зірвалася хуртовина". Оксана кидається готувати наплечник).

МАМА: Куди ти, Оксано? Бачу, готуєшся в дорогу.

ОКСАНА: Туди, куди і всі. Не бачите, ідуть ряди хлопців...

МАТИ: Та це ж хлопці... А що ти? Куди ти?

ОКСАНА: Вибираюся у верхи на курс...

МАМА: На який курс?

ОКСАНА: На курс медсестер. Я маю ештафету...

МАМА: Хто провадить цей курс?

ОКСАНА: Наші.

МАМА: Хто наші?

ОКСАНА: Вам усе подай як на долоні... Усе хочете знати... Відомо ж хто... Наш провід. А вестимуть курс фахівці: лікарі і медсестри.

МАМА: Чекай, Оксано! Чи ти питалася тата? Порадилась із мамою?

ОКСАНА: Ну, оце й хочу говорити... Але зрозумійте, що це справи, про які не будемо бити у дзвін.

МАМА: Ну, а як інші? В Стефанишиних дві дочки, у Юрцевого три... Чи хоч одна з них іде?

ОКСАНА: Ми на них не дивімся. Берім приклад із кращих...

МАМА: Хто ж ці провідники? Назви мені хоч одне відоме ім'я...

ОКСАНА: Краще, коли ви не знатимете їх... Я й сама не можу вам їх назвати... У кожного своє псевдо. Прийшов час, настала пора, коли всі мусимо підчинитися одному проводові. Порядкують тут фахівці, а нам не питати хто вони, доцільно воно, чи не доцільно...

МАМА: Підожди, доню, поговоримо з татом, порадимось з людьми... Я покличу тата, а ти підожди...

ОКСАНА: Мамо, нічого не кажіть татові, скажете йому, як мене вже тут не буде. Я не хочу конфлікту. Раз я рішилась, то й не зійду із свого шляху... Я ж не дитина. Мені вільно мати свою думку.

МАМА: Ні, доню. Без дозволу тата не виходь мені з хати... *(Бере нагортку і виходить)*.

ОКСАНА *(з поспіхом збирається, щоб вийти з хати, поки батько з'явиться)*: Оце наші батьки! Такі патріоти. Так багато говорять, а як прийдеться до діла, коби хтось другий, аби тільки не ми...

ЯВА 2

Входить батько.

БАТЬКО: Подожди, Оксано. Сядь, поговоримо.
(Оксана сідає. Наплечник тримає на колінах, очі потупила в землю. Батько ставить кошик з яблуками на лавицю, сідає біля столу. Марта стоїть у дверях, заломивши руки, дивиться то на Оксану, то на батька. Здалека доноситься гуркіт гармат, вчувається пісня... "Хто відважний, хай іде за нами...").

БАТЬКО *(по хвилі мовчанки):* Оксано, мама каже, що ти покидаєш нас. Чи можна так, не порадившись із нами? Послухай мене. Ти ще дуже молода. Послухай старших своїх родичів. Ми ж тобі зла не бажаємо. Оповідай, куди і з ким ти вибираєшся.

ОКСАНА: Не одна я, ідуть і інші. Йдуть старші й молодші...

БАТЬКО: Чекай, дочко, відложи наплечник. Ці справи треба обміркувати. "Не лізь у воду, не знаючи броду", – каже наша поговірка.

ОКСАНА: Мамо, тату. Чого ви сперечаєтесь? Є в нас у хаті святі образи, між ними й Шевченко. Ставили ви мене маленькою на коліна, щоб молилась до них за батьків і батьківщину. Водили ви мене маленькою до церкви, де слухала я заповідей Божих. Слухала я ваші оповідання про Січових Стрільців, боротьбу з ворогами, чула я про Базар, Крути... Навчалась у школі... Книжка допомогла мені

скристалізувати мою душу... Прокинулась в душі моїй любов до свого народу, ненависть до ворогів, а тепер ви хочете вирвати з грудей моїх серце, те серце, що озвалось трепетом до поневоленої батьківщини України?.. Як це розуміти?

БАТЬКО: Підожди, доню. Ніхто в тебе з грудей серця твого не виринає. В тебе гарні почування, але крім почувань, то й треба ще розум мати. Треба знати, коли й за що вмирати. Для України треба комусь і жити, не лише вмирати...

ОКСАНА: Багато знайдеться кому жити для неї, та не багато таких, що готові будуть за неї загинути... Ідуть мої ровесники, знайомі, а я буду ховатись? Не лише живуть для нас ті, що хліб жують, багато більше живуть для нас і майбутніх поколінь, ті, що віддали своє життя на жертівнику батьківщини.

МАМА: Оксано, був Базар і Крути, а що з того?

ОКСАНА: Що з того? А чому під Базарем стала лише горстка молоді на захист України? Чому під Крутами виступали лише студенти, а де були інші? Чекали, що ця жменька учнів оборонить їм Україну? Але й ті, що впали, зробили для нас більше від тих, що хоронили своє життя. Коли б не Базар, Крути, то й не було б цього відруху. Не було б нам для кого жити, за що змагатись...

МАМА: Дочко, ти в нас одна залишилась: Андрія взяли москалі, Василя німці, а ми залишились з тобою одною. Нам не відомо, чи й повернуться вони живими. З ким ти нас лишаєш? *(плаче)*.

ОКСАНА: То так виходить, що ви погодились із тим, що Андрія взяли совети, Василя німаки, а тут, де треба за свою справу стати, нас уже немає...

БАТЬКО: Ми, доню, не віддали їх добровільно, не було в нас сили чинити опір. Спротив нічого б нам не поміг...

ОКСАНА: Чи не краще добровільно життя віддати за свій народ, як гнути спину у вічному рабстві?

ЯВА 3

(Стукіт у двері, в хаті насторожились. Оксана кинула наплечник під лавицю, батько підійшов до дверей, одчинив їх),

БАТЬКО *(радісно вигукнув)*: О-о! Це Степан! Просимо, просимо, Степане, заходь! *(Степан входить)*

СТЕПАН: Добрий вечір!

БАТЬКО: Доброго здоров'я, Степане! *(Степан вітається з батьками й Оксаною)*

МАТИ: Як ти добився до нас, Степане? Давно не був. Ти пішки?

СТЕПАН: Як звичайно, я своєю конякою через верхи, немов святий Юрій.

БАТЬКО: А де ти залишив свою конину?

СТЕПАН: Я прив'язав її тут до ялиці, за плотом.

БАТЬКО: Ну, то сідай, почувайся, як вдома, а я вийду *(бере шапку)* і заведу її на подвір'я. Не можна ж так: повні ліси, гори і доли озброєних людей – німців, ковпаківців, можеш позбутися конини й більше не побачиш її.

СТЕПАН: Та нічого мені боятись.

МАТИ: Ти відважний, парубче. Як це, що ніхто тебе не зустрів?

СТЕПАН: Та я верхами, лісом, добре знаю ці вовчі стежки... Мене не впіймають.

БАТЬКО: Ну, то сідай, пригощайся. А я вийду, заведу конину, щось підкину їй, нехай собі хрупає, поки будеш з нами... (*Батько виходить*).

МАМА: Ну, а як там твої? Тато, мама?

СТЕПАН (*сідаючи*): Ну, та Богу дякувати, ще якимось тримаються. Тяжко переживають цей неспокій. Одні відступають, другі наступають, а ми терпимо, бо одні й другі палять села, забирають добро, господарять на нашій землі, як самі хочуть.

МАМА: Ми всі тяжко це переживаємо. Ну, але що вдієш? Що Бог дає, те й приймаємо... Така то наша доля.

ОКСАНА: Та не лише нам спокійно сприймати, але треба знати, де нам стати та й треба в цьому якусь участь брати. Як не будемо змагатись, то й Бог не допоможе...

СТЕПАН: Кажеш, Оксано, участь брати... Яку участь?

ОКСАНА: А ти ж не бачиш? Молодь іде, формується наша сила.

ЯВА 4

Входить батько.

БАТЬКО: Конина вже хрупає, будь спокійний. Тільки затягни, Оксано, фіранку. Минулої ночі, кажуть, з громадського магазину контингент, що був приготований для німців, забрав Ковпак.

СТЕПАН: Та най бере! Один чорт – Ковпак чи німак...

БАТЬКО: А я думаю, що це ніякі не ковпаківці, ані німці, а таки наші. Заїхали грузовиками, сторожу пов'язали, контингент забрали і тільки записку залишили: "Тут був Ковпак

і контингент забрав". Дуже вміло зробили це наші хлопці. Що ти думаєш, Степане?

СТЕПАН: Та це самозрозуміло, бо хто тут краще всі входи знає, як не наші? Війт наш, вартівники наші, ну й повстанці наші – самі свої. Одною рукою подали, а другою взяли. А німцям дулю показали. Так і треба.

БАТЬКО: Дуже спритно справились, не знати лише, чим все це закінчиться...

СТЕПАН: А Господь його знає...

МАМА: Ну, а що там вдома? Ще за тобою не приходили?

СТЕПАН: Хто?

МАМА: Ну, таж німаки. Нашого Василя взяли і ані слова не маємо від нього. Пропав, як камінь у воду.

СТЕПАН: Куди їм на нашу Кичеру? Німець не дурний, за одну голову класти кілька своїх. Машиною не виїдуть, пішки не виїдуть, ну й знають, що їх там чекає.

БАТЬКО: Ви там живете, як у Бога за пазухою.

СТЕПАН: Хіба літаком досягнуть нас. Але це їм не поплатиться. Ну, то треба завчасу мені вертатись додому, бо батьки дуже неспокійні, коли десь засиджусь. Тож приступаймо до діла. Оксано, як буде в нас із нашим весіллям? Весілля намічено, оповіді в церкві йдуть, музики погоджені, а весілля десь застрягло та й не з моєї вини... Я готовий, батьки готові, а як тут у вас? Га? Що скажете? (Чекає відповіді).

БАТЬКО: Та, як сказати? Ми стоїмо на тому, що й стояли. Ми згідні, але бачиш, як вариться... Німець відступає, мадяри їх лишають, а тут поради пруть. Ми не тішимося ними, але виглядаємо Андрія. Взяли ж його до війська, як відступали. Чекаємо чи не з'явиться наш Андрій несподівано на дорозі...

СТЕПАН: Та це не міняє ситуації. Війна гримить, а люди живі – живе гадають, діти родяться, життя посувається, не жде.

БАТЬКО: Ну, а що ти на це, Оксано?

ОКСАНА: А я думаю, що нам тепер не до весілля. Весілля треба відложити. Хіба не бачите, що діється навколо нас? Не чуєте, замість бубна б'ють нам тут гармати... Не листя паде, а люди... Ти не думаєш, Степане, що приходить час, що й нам треба туди, куди і всі – наша молодь?...

БАТЬКО: Чекай, доню, це не так легко, як тобі здається. Все воно має свій закон і порядок. Помимо всього життя мусить якомось посуватись. Живі й про живе гадають.

МАМА: То таке, Степане, ми проти тебе нічого не маємо. Господарський ти син, один у своїх батьків, а як воно у нас? Андрія взяли поради, як відступала Червона Армія, Василя німці погнали в Німеччину на роботу, а ми залишились тут із цією наймолодшою та й як кажуть "ні в пліт, ні в діру". Куди не обертай – голим на п'яту. А тут заманюють її в ліс, кажуть треба буде повстанцям рани перев'язувати...

СТЕПАН: Та най посилають ті, в кого є по дві-три, а ви маєте одну та й ту хочете віддати?

БАТЬКО: Ну, а як, сину, у вас?

СТЕПАН: А як я можу рішити інакше. Ви знаєте, батьки вже старі, немічні, в них я один... Лишати їх – не можу. Я не проти наших, поможу лише чим зможу, але лишати батьків ось так, як кажуть, на поталу, не годиться. Треба мати синівське серце.

БАТЬКО: Думаю, що найкраще буде, коли ви обоє собі поговорите, від вас воно найбільше залежить. То ви поговоріть собі обоє, а ми, стара, підемо до Андрієшиних. У них радіо і вони вже не раз просили нас зайти. Послухаємо

новини. *(Збираються)*. То ми, Степане, й не прощаємось, думаю, що ми тебе ще застанемо то й поговоримо...

СТЕПАН: Та нехай буде. *(Батьки виходять)*.

СТЕПАН: Сядь, Оксано, біля мене. Давно не бачились... Я все наривався до тебе, а батьки стримували, казали: "Почекай день-два, най лише мадярське військо просунеться, а то вони шукають коротшої дороги додому через верхи"... А ти таки наважилась іти... Я й не знав, що ти така бойова, бо з мене такий боєць, як щербатий горнець. Я м'якого серця... дуже чутливий до людського болю. Але без тебе мені не бути. Оксано, я дуже люблю тебе!... Я й не уявляю собі життя без тебе. Я, може, не вмію, як інший, підлабузнитись, я простий, але щирий...

ОКСАНА: Я також люблю тебе, Степане... я розумію. Але зрозумій і мене. Справа ця найближча мені. А ти також можеш в цій справі багато допомогти. Батьків не мусиш лишати, але й без цього можна нашій справі багато чим допомогти. Назрів час, що вимагає жертв від нас. Хто лише чим може, повинен прислужитися загальній справі. Така нагода не часто трапляється. Це раз в епоху... Що подумують про нас інші, коли всі наші друзі підуть, а ми будемо собі весілля справляти? Ні, не до весілля нам тепер!..

(Стукіт у вікно, чоловічий голос знадвору): Оксано-о-о! Чи ти готова?

ОКСАНА *(кидається до вікна)*: Заходь, я жду тебе!

ЯВА 5

СТЕПАН: Хто це?

ОКСАНА: Побачиш. *(Кидається відчиняти двері. Входить озброєний юнак, стрілець Рокита)*. Знайомтесь: це

Степан, а це... *(Прибулий тільки хитнув уклінно головою. Оксана досягає з-під лави наплечник).*

СТЕПАН *(огірчено)*: Чекай, куди ти, Оксано? Куди ви її берете?

РОКИТА: Оксана знає куди... Вона мала ештафету...

СТЕПАН: Так, але я також повинен знати... Вона моя наречена, у нас запляноване весілля...

РОКИТА: Це ваша справа. Моя справа – доставити її туди, куди її призначено.

СТЕПАН: Але ж у неї ще є й батьки...

РОКИТА: Знаємо, але є ще хтось і над батьками, якому всі мусимо підчинятись...

СТЕПАН *(замахав руками, пройшовся по хаті)*: Та що це діється, люди добрі? Приходить уночі, бере з батькової хати дочку, мою наречену, і виводить кудись у ніч... Не знати куди... Навіть тато і мама не знають куди...

ОКСАНА: Степане, я тобі оповіла, які в мене пляни. Ти не маєш чого злоститись!

СТЕПАН: Так, так, Оксано, але ти не узгіднила своїх плянів із моїми... Батьки повернуться, питатимуть, про що ми домовились, а що я скажу їм? Прийшов хтось та й узяв її... Ні, вибачте! Так не може бути! Я вас не знаю.

РОКИТА: Заспокойтесь, друже! Сядьте, не бунтуйте, бо у нас тепер не час на це. Я вас не знаю, але бачу, що ви наша людина, тож повинні бути в курсі справ. Оксана знає, куди йде, про це вона сповістила батьків, батьки на це дали свою згоду. А ви вступіться нам з дороги, не пробуйте сперечатись з нами. Ви стоїте за свою особисту справу, а ми за нашу загальну... Розумієте?

ОКСАНА: Слухай, Степане, не гарячись... Я тобі сказала, куди йду. *(Закидає на плечі наплечник, а ключі кладе на стіл).*

СТЕПАН: Чекай, як це ти мене самого лишаєш у хаті? Я ж не можу залишити хату відчинену. Мушу замкнути. А твої родичі? Що ж я скажу, як вони повернуться?... До чого ми домовились?

ОКСАНА: Скажеш усе так, як було, вони ж знали, що я збиралась у дорогу. *(Підходить до Степана і цілує його. Витримує хвилинку і енергійно виходить).*

СТЕПАН *(нервово й проходиться по хаті)*: Хто ж таке бачив? Хто ж таке чув? Прийшов хтось, вивів з хати в ніч дівчину. Залишився я сам. Пішов би за ними, але... не можу... *(Ходить нервово по хаті, розмовляючи сам із собою).*

ЯВА 6

БАТЬКО *(входячи)*: Ну, а ми повернулись, бо не доходячи до Андріїшиних воріт – світло в них згасло. Якийсь такий час настав, що люди бояться й світла в хаті.

МАМА: А де ж Оксана? Що ви вирішили? Ми вертаємось і думаємо, що вже на готове.

СТЕПАН *(роздратовано)*: Ні до чого ми не домовились... Я не знаю, що з нами буде... Постукав до вікна якийсь молодик і забрав Оксану в ліс. Чи чув хтось таке, щоб серед ночі забирати дівчину з хати, не знати куди?

БАТЬКО: Ну, а ти що? Як ти дозволив на це?

СТЕПАН: Ну, я ще шлюбу з нею не взяв, щоб міг її стримати.

БАТЬКО: Що вона тобі сказала? *(до дружини)*: Ти ж з нею розмовляла, нічого вона тобі не сказала?...

МАМА: Сказала, що викликають її на курс медсестер... Думаю, ідуть інші, тож її не стримаю. А тут, хто знає, що діється...

СТЕПАН: (*гостро і зрезигновано*). Я їду додому, як тільки світ, я буду у верхах.

БАТЬКО (*злий*): Послухай, Степане, не гарячись. Скажу і я своє слово. Віддав я синів чужим, дочка іде із своїми... Лишаємось ми самі, німічні, та що ж вдіяти? Думаю так і інакше. Чому воно в нас так, що була Польща, брала все, що лише хотіла: і рекрута, і худобу, і збіжжя... Прийшли поради – те саме, прийшов німець – слухаємо його наказу, а як наші, то нас нема, ми вже не ми, не хочемо і чути їх. То як ти думаєш? Матимемо свою владу, а чи вічно служитимемо окупантові? І на своїй землі не будемо панами, а наймитами? Ні! Забрали мені двох синів окупанти, а дочку віддам своїм, бо прийшов час і для нас – стати за своє, за свою незалежність!

Кінець першої дії.

ДІЯ ДРУГА

Обстановка гуцульської хати: на столі Свята Вечеря, горить засвічена свічка.

ЯВА 1

БАТЬКО З МАТІР'Ю (*навколішки моляться тихо, а опісля вголос*): Молимо тебе, Боже наш, допоможи ласкою своєю тим, що караються по тюрмах, на засланнях, заблуканим на далеких дорогах та й нашим дітям допоможи добратись до рідного порогу, щоб у родинному колі зібратись за Свят-Вечірнім столом, щоб при Святій Вечері пом'янути тих, що полягли, та тих, що розгубились на далеких дорогах в поворотній дорозі до рідного дому! (*Хрестяться, зводяться на ноги, підходять до столу*).

БАТЬКО: Та ти, небого, налагодила, як на п'ятох.

МАТИ: Та я так, як попередніх років, коли то засідали ми за стіл цілою нашою родиною: Андрій, Василь, Оксана, а то залишилось нас двоє, немов для покути. Ну, Оксана недалеко, десь, може, навідається, а тих два невідомо, чи й живуть. Вечерю їм поставимо на вікні, як годиться для померших.

БАТЬКО: Так зле не думай. Бог допоможе, перебудемо ми цю лиху годину, а там повернуться й наші діти...

МАТИ: Коли б хоч Степан з'явився. Кожного року на Свят-Вечір навідувався до нас з колядою. Заручився з Оксаною, то й звикли ми були уважати його за свого.

БАТЬКО: Та Степан недалеко, може й навідається. Але що з того? Він тепер уже не той, що був колись. Так, гей би розум втратив. Ждав, що буде весілля. А яке тут весілля, коли

кулі літають над головами. Ішла Оксана в ліс, думав, що й Степан піде за нею. А він залишився якось ні в сих, ні в тих...

МАТИ: Чого дивуватись? Кого ця війна не діткнула. *(Мама задумалася)*. Очікували ми весілля. У церкві я бачила Климиху. Підвела мене до нашого перелазу. Каже: "Ну, як тут коло вас? Думала, потанцюємо на Оксанинім весіллю". Кажу: "Ой, хоч і не згадуйте!" А вона й каже: "Сьогодні біля церкви бачила Степана, Оксаниного нареченого. Сидів на мурі, одягнений у сорочці навиворіт. Говорять люди, що з ним щось недобре. Немов би помішався в умі. Куди йде, кого зустріне, всім одне й те саме каже: свиню закололи, кухарку найняли, музик погодили, а весілля нема. Замість музик, гармати грають".

БАТЬКО: Що ж вдіємо? Нещасний хлопець. Такий був швидкий, говіркий, розсудливий, а пішла Оксана в ліс, так немов пам'ять його з собою забрала. Думалось, обидвое підуть разом, дасть Бог повернуться, то й весілля відгуляємо. А воно, бач, не так. Але на Бога надія!

МАТИ: Може ще й наше небо проясниться. Повернеться Оксана, то й Степан прийде до людей. *(Мати задумалась)*.

БАТЬКО: Над чим думаєш, старенька?

МАТИ: Над чим я думаю? Коли б знала, де ця їхня криївка, то збрала б оце все із столу й понесла б їм. Хай би і вони знали, що нині в нас Свят-Вечір.

БАТКО: Одірвались діти від нас, немов те листя, що його вітер обніс, та й не знати, звідки їх виглядати. Тільки цей далекий гуркіт гармат прибивається до наших вікон, немов страшна буря.

(Перехрестились, сіли до Вечері. Свічка потріскувала, гнулась, роняючи сльози на хліб, у який була застромлена. По якімсь часі почувся стукіт у вікно. Наслухують).

ЯВА 2

МАТИ (*насторожено*): Може погасити свічки?

БАТЬКО: Ні, не треба, я загляну у вікно. (*Потонув у темній шибці, стукіт продовжується*). – А хто це там? Кого вам треба?

АНДРІЙ: Відчиніть, це я – Андрій.

БАТЬКО: Який Андрій? Андрія нашого нема. Андрій на війні. Ще з 39-го в Червоній Армії.

АНДРІЙ: Та це я, батьку... Я, ваш син, Андрій. Не пізнаєте? Відчиняйте!

БАТЬКО: О, Господи! Хтось підшивається під нашого Андрія!

МАТИ (*виглянула у вікно*): Хто це там? Кому треба Андрія?

АНДРІЙ: Та це я, мамо. Не пізнаєте мене?

МАМА: Відчиняй, тату! Це ж наш син, Андрій!

БАТЬКО: Світи, Марто, ліхтар.

МАТИ (*світить ліхтар*): Уважай чоловіче!

БАТЬКО (*бере ліхтар, виходить надвір. За хвилину впускає в хату Андрія*): Пізнаєш, мамо?

(*Андрій кидається обціловувати батьків*).

АНДРІЙ: Згасить, батьку, ліхтар!

МАТИ (*з плачем радості*): Сину, синочку наш! Як ти прибився до нас? Мені тяжко в це повірити. Це немов сон.

АНДРІЙ: Заслоніть вікна!

БАТЬКО (*заслоняючи вікна*): Скидай, сину, мундир із себе. Дай йому, мамо, сорочку, хай переодягнеться.

АНДРІЙ: Ні, ні! Не турбуйтеся! Дайте, хай я лише помию руки! Я мушу бути готовий на всякий випадок, коли треба буде вихопитись з хати... Заскочив на часок; випросився у свого командира, тож мушу повертатись, щоб бути на час.

МАТИ: Сідай, сину, до столу, до вечері! Сьогодні в нас Свят-Вечір.

АНДРІЙ: Зараз, матінко, хай тільки роздягнуся та впорядкую свої речі. Щоб опісля чого не забути... Ну, то оповідайте! Як наші? Де Василь, Оксана?

БАТЬКО: Василя забрали німці на роботу, вже близько рік тому, та й досі жодної вістки не маємо. Була чутка, що, буцімто, наші хлопці розбили той цілий транспорт і звільнили забраних, але й досі нічого певного не знаємо.

МАТИ: Був тільки один лист без адреси: "Я живий, здоровий, не журіться! Повернусь" – та й тільки.

АНДРІЙ: А Оксана?

МАТИ: Оксани також нема вдома, вчиться десь...

БАТЬКО: Ну, то підходь до столу! Сідаймо до вечері. Оце ми з мамою тільки що почали. Може вип'ємо по чарці?

АНДРІЙ: Ні, пити не буду, хіба тільки пригублюсь, для годиться. О! А це що? Вареники, кутя, узвар? Давно вже такого не їв. Затужив за родинним теплом... стравами.

БАТЬКО: Чи отримував ти наші листи? На жодного ти нам не відписав.

АНДРІЙ: Не дивуйтесь. У війну це не так легко.

МАТИ: Ну, то розкажуй! Розкажуй, як ти прибився до нас?

АНДРІЙ: Це випадково. Цікавий збіг обставин. Наші частини зупинилися в Косові. Я згадав, що сьогодні Свят-Вечір, підійшов до свого командира, чи не відпустив би він

мене відвідати вас? Він зразу й чути не хотів, а опісля передумав. Сказав: "Нікому про це не говори й не попадайся нікому в руки. Я про це не знаю. Розумієш? А вранці будь на стійці. Та й довідуйся, який там настрої? Як зустрінуть нас?"

БАТЬКО: О, це так, наче у розвідку він тебе послав.

АНДРІЙ: Не в розвідку. Командир наш – своя людина. Він цікавиться, що думає народ, та чим все це закінчиться.

МАРТА: Ну, то як тобі щастить, синку? Три роки ми тебе не бачили.

АНДРІЙ: Аби не гірше, мамо, бо до цих пір лише один раз був ранений та й то не тяжко. А люди падуть. Падають, як мухи.

БАТЬКО: Коли ж врешті буде кінець цьому кровопролиттю?

АНДРІЙ: Війна уже довго не потриває. Думаю, що відвороту вже не буде. Німець уже не вернеться. У Берліні буде йому кінець. Америка доїде йому кінця. Советський Союз також висів на волоску, зовсім не був готовий до війни. В перших днях налетів німецьких літаків тут був один хаос, але завдяки Америці... Америка візьме верх.

ЯВА 3

БАТЬКО: А тоді?

АНДРІЙ: А тоді буде спокій! *(Стукіт у вікно. Марта біжить до вікна, батько підходить до дверей. Андрій насто- рожується, бере свої речі і кидається в двері до бічної кімнати. За вікном – коляда: "Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на здоров'я, а ми знаєм, що пан дома, сидить собі кінець столу").*

МАТИ (*дивиться у вікно, прислухаючись*): Відчини! Це наші колядники, впускаяй у хату! (*Батько відчиняє двері, в хату входить Оксана, а за нею брат Василь.*)

ОКСАНА: Приводжу вам гостя в хату, чи пізнаєте?

МАТИ: О, сину, Васильку! Звідки ти взявся? (*Кидається на нього, обцілює. Хата наповнюється радістю.*) Оксано, доню, звідки ти його привела? Де ти його знайшла?

БАТЬКО: Як це ви знайшли одне одного, діти мої? Ми ж увесь час лише й про вас думаємо!...

ВАСИЛЬ: А як інакше? Ми ж рідні, одна в нас душа, одна думка, одне стремління, завжди приведе воно нас до рідного порога – до рідних батьків.

БАТЬКО: Тебе ж забрали німці... Ми очікували вісточки, листа...

ОКСАНА: Німці забрали, а наші хлопці транспорт розбили і всіх визволили. Так і Василь пристав до нас. Додому не показувався, бо знав, що прийдуть по нього...

МАМА: Де ж ти перебував?

ВАСИЛЬ: Для нас тепер рідною стріхою є ліс.

МАМА: Я прислухалась до гомону лісу, але не сподівалась, що там наш син.

ВАСИЛЬ: Не такого я роду, щоб не знав додому броду!

БАТЬКО: О, це така несподіванка! Господня сила порядкує всім. А про Андрія нашого не чули ви там?

ОКСАНА: Андрій же в Червоній Армії, не знаєте ви? Думаю, що ще зустрінемося з ним.

(*Батько виходить до другої кімнати по Андрія*)

ВАСИЛЬ: Коли б тільки не в боях, щоб не став брат на брата... Така то наша доля проклята. Одні з червоними, другі

з німцями, а коли ж уже станемо всі, по одній стороні, як годилося б нам?

ЯВА 4

Батько повертається з Андрієм.

(Василь і Оксана вихоплюють револьвери, Андрій хапається рукою за наган)

БАТЬКО (з піднесеними руками вигукує): Геј, а ви що? Не впізнали одне одного?!

МАТИ (вскакує між них з розпучливим криком): О, діти, краще хай куля ця прошиє матірне серце, коли піднімається братня рука на брата. Та це ж наш Андрій! Не пізнали?! (Оксана, Василь і Андрій опускають револьвери, обнімаються).

БАТКО: А тепер, діти, відкладіть свою зброю, сідайте за родинний різдвяний стіл. Помолімось разом, що Господь допоміг нам зібратись при Святій Вечері. *(Всі схилили голови в пошептах молитви. Після молитви засідають усі до Святої Вечері. Тут тиха колядка, яка поступово наближається. Подають одні одним страви, оживляються розмови).*

АНДРІЙ: Як дивно воно складається. Сам Бог порядкує нами. Не домовляючись, зібрались ми за спільний Свят-Вечірній стіл, після довгих років розлуки.

МАТИ: Згадайте, діти, як маленькими ви були. Андрій старший, уже був більшенький, згадую, як водив вас маленькими в коляду. Пісень та коляд навчав. Ану згадайте ту першу: "На небі зірка ясно засяла". *(Знадвору влетіла коляда "Нова радість стала". Всі потонули заслухані в коляду, що нагадувала їм їхнє дитинство. Батько виніс коляду і повернувся назад).*

БАТЬКО: Зробили нам приємність, а коляди не взяли.

МАТИ: Андрій в усьому був провідником. Тут уся околиця приємно його згадує.

ВАСИЛЬ: Він же перший познайомив мене з шевченківським Кобзарем.

ОКСАНА: В нашій "Просвіті", пригадую, був інструктором українських танців.

МАТИ: Тут усі перепитують, чи пише Андрій. А він пропав, як камінь у воду.

АНДРІЙ: Війна, війна! Щоб нікому і не снилась вона. Усьому несе загладу, але це вже, мабуть, наближається їй кінець, тоді продовжуватимем ще з більшим ентузіазмом свою працю.

ОКСАНА: Та ж ти, Андрію, колись був такий патріот! Ти ж нас натхнув своїм патріотизмом, а як ти так скоро покоровився ворогові, Москві?

ВАСИЛЬ (З насмішкою): Було й загуло, а тепер?

АНДРІЙ: Ніщо в мене не загуло, ким народився, тим і залишився... Не треба думати, що під цією рубахою перестало битись українське серце. Українець ніколи москалем не був і не буде: чим його не годуй, в який одяг його не переодягни – сам собою не перестане бути.

ВАСИЛЬ: А як довго українцеві бути на службі ворогові – москалям?

АНДРІЙ: Не прийшов ще час. Покінчимо з німцем, а тоді прийде черга й на москаля. Треба лише, щоб Америка заговорила про право кожного народу на своїй землі.

ОКСАНА: Німець загнав був москаля в кут, чому ж тоді ви не обернули свою зброю проти нашого ворога, Москви?

АНДРІЙ: Не знаєш, сестро, чи не було спроб, за які дорого ми заплатили... А як потрагував нас німець? Га?

Тисячі наших полонених, що добровільно здались у полон, з надією, що німець прийме нас як союзника, посадив за дроти, голодом морив. Коли ж ми довідались, як німець обійшовся з нашими полоненими, аж тоді ми побачили, куди в горох стежка. Сипнули німцеві, що втікав без пам'яті. Закоштував він по чому локоть каші.

БАТЬКО: Але ніхто так не напився нашої крові, як москаль. Знущався він над нашим Шевченком, а скільки нашого цвіту зів'яло в його тюрмах. Невинних людей голодом морив. Кістками нашими гноїв холодний Сибір.

АНДРІЙ: Все те знаємо, пам'ятаємо і ніколи не забудемо. Воно в нашій крові, в нашій пам'яті, та ситуація така, що треба використовувати кожну нагоду до закінчення війни, а тоді, аж тоді заговоримо...

ВАСИЛЬ: Тоді запізно буде, треба не дати сатані віддиху, добити собаку тепер... Ми сподіваємось, що Америка, як лише закінчить з Гітлером, то вдарить на сатану-Сталіна.

АНДРІЙ: Цього він і боїться. Але я не вірю, що Америка на це рішиться.

ВАСИЛЬ: Як не рішиться, то хай пропадає!

БАТЬКО: Але давайте вип'ємо за смерть Сталіна і перемогу правди на землі.

АНДРІЙ: Справа наша близька мені, як і вам усім. Тільки ви трохи засліплені, не оглядаєтесь на задні колеса. Ви не знаєте, з ким діло маєте. Іде велика сила, яку ми самі не стримаємо. Москва перемогла Німеччину, а ми збираємось перемогти Москву? Скільки нас?

ВАСИЛЬ: Нам Москви не треба, в чужі землі не премось. Ми на своїй власній землі відстоюємо право на свою незалежність.

ОКСАНА: Кажеш, Андрію, перемогла Москва Німеччину. А що ти сказав перед хвилиною? Хіба сама Москва? А де інші народи були? В тому числі і наш нарід. Мало його впало в боях із німцями? Чи рахуватиметься світ із цим? Гине наш народ у ярмі, падають наші хлопці на нашій землі, не за нашу справу.

ВАСИЛЬ: Нам треба, щоб про це світ знав. Тому треба, щоб саме тепер народ наш засвідчив це збройною силою.

БАТЬКО: Думаю, що потужна Америка не зупиниться на самій перемозі над Німеччиною...

АНДРІЙ: Я все це добре розумію, і такий настрій між нашим вояцтвом. Але здоровий глузд підказує, що не Америка, а слов'янські народи рішатимуть про свою долю.

ВАСИЛЬ: Думаєш, Москва?

АНДРІЙ: Я не сказав, що Москва, а всі слов'янські народи.

ВАСИЛЬ: Усі слов'янські народи опинилися під чоботом Москви.

АНДРІЙ: Бо так треба було, але тепер так не буде. Советською конституцією забезпечене наше право на відокремлення. Кожен нарід мусить бути самостійним і незалежним. Москва проти всіх не встоїть.

ОКСАНА: Право наше про відокремлення існувало й існуватиме під Москвою тільки на папері.

АНДРІЙ: Те, що було на папері, тепер перейде в реальну дійсність.

ВАСИЛЬ: Так ти думаєш? О-о-о! Ти знов хочеш запрягти нас у московський віз. Як довго верховодимите москаль, Україні не бути вільною. Москва без України не обійдеться.

У Москви тенденція панувати над світом. Поки не покласти кінець Москві, Україна не буде вільною.

БАТЬКО: Добре буде, коли Америка не дасть віддихнути Сталінові, а зразу вдарить на москаля.

ЯВА 5

ВАСИЛЬ (*б'є кулаком об стіл*): Розчавити гадину у її кублі!

(*Стукіт у вікно. Голос знадвору*): Пускай у хату, дядьку! Це ми, свої.

БАТЬКО: Я не знаю нікого. Мої всі вдома... Забирайтеся геть з-перед моєї хати. Не турбуйте мене, в мене жінка хвора...

ГОЛОС: Пускай, а то зараз виламаєм двері.

БАТЬКО: А хто ви?

ГОЛОСИ: Не питай, пускай у хату, а то стріляти будемо. Спалимо тебе разом із хатою. (*За час їхньої суперечки, Василь, Андрій і Оксана вибігають задніми дверима.*)

БАТЬКО: Подождіть, зараз. (*Відчиняє двері, в хату входить троє ковпаківців.*) Чого вам треба?

КОВПАКІВЕЦЬ: Не питай, скажи, хто в тебе гостював?

БАТЬКО: А хто їх знає? Такі самі, як і ви. Приходять одні, наїдяться і відходять. Приходять другі, такі ж самі. Яке мені діло, хто вони, а хто ви? Залишіть мене в спокою! Приходять сотки вас денно: озброєні й неозброєні, обдерті й голодні. Кожному дай, кожного нагодуй, а я ж вам не Гітлер, ані Сталін, щоб кожного нагодувати...

КОВПАКІВЕЦЬ: А де ж твої сини?

БАТЬКО: А де ж би? Один в Червоній Армії, а другого забрав німець в Німеччину на роботу.

КОВПАКІВЕЦЬ: Тоді давай щонебудь кушать, бабушка!

МАТИ: Беріть, що бачите, а ні, то їжте мене! Що я вам дам? *(Ковпаківці кидаються у пошуки їжі. З'їдають і випивають, що лише їм у руки попадає. Десь близько чути постріли. Ковпаківці вибігають з хати. Стрільнина триває.)*

(ЗАНАВІСА)

Кінець 2-ї дії.

Рисунок Ніля Хасевича

ДІЯ ТРЕТЯ

ЯВА 1

*Штаб сотні в лісі: командир сотні, чотовий ХИЖАК-(Василь),
чотовий ГРІМ, бунчужний ГОНТА.
Чути звуки відправи Богослуження.*

КОМАНДИР: Зараз після Богослуження і присяги нових добровольців повинна вернутись розвідча стежа.

ЯВА 2

До штабу входить чотовий Хижак-Василь і зголошує командирові:

ЧОТОВИЙ Хижак-Василь: Друже командире, повернулись наші розвідники...

КОМАНДИР: Покличте їх, друже чотовий!

ЯВА 3

Входять розвідники

КОМАНДИР (*вітає прибулих*): Здорові були, друзі! Оповідайте, що доброго ви нам принесли? Як там ситуація на селах? (*Розвідники стоять перед командиром*)

БУРЯ: З вашого доручення, друже командире, ми з другом Чайкою відвідали деякі села нашого Підгір'я. Ну, і дещо довідались про ситуацію Поділля, зайнятого вже советськими військами. Села, які ми відвідали – вільні. Німці відступили, советські частини зайняли деякі міста, в села, покищо, не заходять. По селах панує мир і спокій, урядують

наші самоуправи. Люди веснують. Дехто з наших стрільців допомагає їм у праці: орють, сіють, щоб не ждати голоду. По церквах відправляються Богослуження, по школах урухомлено навчання. Люди скинули німецьке ярмо – легше віддихнули.

КОМАНДИР: Ну, звичайно. Віками тиснула народ неволя, а це немов раптом спали з рук кайдани. Розсипалися тюремні мури і дихнуло волею.

БУНЧУЖНИЙ: Народ ожив, народ щасливий, бо може по-своєму думати, по-своєму жити і Бога хвалити.

КОМАНДИР: Звичайно, наша громадськість хоче мати своє запліччя. Громадянство виявляє довір'я, щирість і жертвенність для нас, як до своєї оборони. До стукоту лісу прислухаються, як до своєї душі, свого серця. Ну, але кажіть далі, друже Буря.

БУРЯ: Відвідали ми також і старших впливових людей – вони з нами. Кажуть: байдуже чим все це закінчиться – ми собою не перестанемо бути. А світ мусить почути, що ми є, ми живемо, боремось за свою незалежність. Але, як то кажуть: "нема села без болота." Та про це, може, точніше розкаже друг Чайка.

КОМАНДИР: Послухаємо Чайку. Говори, друже!

ЧАЙКА: Я підтверджую все те, що сказав друг Буря, та й додам деякі вістки, що надходять із сіл нашого Поділля, зайнятих уже советами. Там, звичайно, ситуація складніша. На зайнятих теренах совети проводять поголовну мобілізацію: грабують села, забирають молодь і старших – поголовно всіх, без огляду на вік чи військовий вишкіл, а то навіть сліпих і кривих беруть до війська, женуть на фронт у першу лінію, щоб тільки позбутися їм небажаного елемента. Женуть поголовно всіх, з дулами при потилиці на гарматне м'ясо. Оповідав мені один із наших зв'язкових: по селах

підносять голови усякі зрадники і вислужники, переважно чужий елемент – жида, поляки, а навіть ті, що за німців зголошувалися фольксдойчерами.

КОМАНДИР: Советська влада використовує їх для своїх цілей.

ЧАЙКА: Саме ці, перекінчики, зустрічають советів з відкритими руками, тріумфальними брамами, з червоними прапорами і формують з-поміж себе своє правління. По селах уже крокує страшна язва голоду. На східніх землях, кажуть, люди пухнуть і мруть з голоду, та влада цим не турбується... Їм аби вперед. Це все, друже командире.

КОМАНДИР: Не веселі відомості приносите, друзі, із Поділля. Дякую вам.

Розвідники виходять.

КОМАНДИР: Ми це передбачали, тому то, поки совети не зайняли наші села, ми розуміли, що треба було розправитись із чужим елементом. Бо чужий елемент, очевидно, діятиме на шкоду нашому народові. В кого є ще які питання?

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Повні ліси в нас різного чужого і небажаного елемента: ковпаківці, дезертири, поляки та інші, а також окрема група жидів. Як нам обійтися з ними?

КОМАНДИР: З ковпаківцями поступати як з ворогами, бо вони й на те тут прислані, щоб нас ліквідувати. З жидами обходитись нормально, по-людському. Жидів-лікарів, які хочуть піти в підпілля, скеровувати на наші пункти зв'язку, бо вони нам потрібні. Матерям з дітьми, поскільки це лише буде можливо, допомагати схоронитися або переправитись закордон.

ЧОТОВИЙ ГРИМ: А яке наше ставлення до мадярських військ? Вони ж німецькі союзники...

КОМАНДИР: З мадярськими військовими формаціями ми домовились про акт неагресії – ані вони нас, ані ми їх турбувати не будемо. Багато з них при зустрічах з нами добровільно віддають нам свою зброю. Їм аби тільки майнути через кордон, до своїх родин.

ЯВА 4

Входить ройовий Скиба

СКИБА: Друже сотенний, стежі доносять, що в поблизкi села надходить щораз більше советських військ.

КОМАНДИР: Дякую, друже ройовий. Чотовий Хижак, розішліть стежі, щоб розвідали силу ворога! Ми мусимо пробиватися у Чорний Ліс, друзі, підготуйте сотню до наступу. (*Чотовий Хижак – Василь виходить*).

СКИБА (*зголошує*): Друже командире, стрільці піймали підозрілого, за яким ми уже другу ніч шукали.

КОМАНДИР: Дякую, друже ройовий! Приведіть його!

ЯВА 5

Два стрільці приводять червоноармійця.

КОМАНДИР (*до червоноармійця*): Так ви -- Юрко Шкрєб'юк? Тут була ваша дружина, просила, щоб взяти вас до сотні.

ШКРЕБ'ЮК: Так, це я, і про мене казала вам моя жінка. Але не називайте мене тим, ким я не є. Бо я народився з

батьків чесних українців, таким вони мене і виховали, таким і залишуся.

КОМАНДИР (до Скиби): Де ви його знайшли?

СКИБА: А ось тут за ліском, захищеного в копиці сіна.

ШКРЕБ'ЮК: Не від вас ховала мене моя дружина, а від тих, від кого я втік.

КОМАНДИР: Нам відомо, що ви повернулися із советської армії, а з якою метою ви тут конспіруєтеся?

ШКРЕБ'ЮК: Думаю, що моя дружина про це точно вас поінформувала... Не від вас я ховаюся, а від советських посіпак!

КОМАНДИР: Ну, то оповідайте!

ШКРЕБ'ЮК: Оповідатиму, але дайте мені води, щоб промочити горло, та й розв'яжіть мені очі.

КОМАНДИР: Звільніть йому очі та дайте води. (Один з бійців розв'язав очі, а другий подав воду).

ШКРЕБ'ЮК: О, тепер я вже бачу, з ким я говорю. Мене взяли в Червону Армію, я був на фронті, два рази ранений. Коли вийшов з лікарні, то запропонували мені розвідчу працю в запіллі. Яку це працю, то я й сам не знав. Запитали тільки, чи добре я знаю Карпати. Що ж було мені їм сказати? В Карпатах я родився, жив і знаю їх як свою долоню. Тоді почали з того, що там фашистські недобитки воюють, на ліквідацію їхніх загонів вислано партизанські загани Ковпака. Але, кажуть, потребуємо там людини, зв'язкового, який кооперував би з нами і населенням. Ближчі інформації одержиш від военкомату. Я зразу й подумав, що це тільки дасть мені нагоду побачитись з дружиною і діточками. Я знав, що дома місця не загірю, треба мені рішатися на одне, тож

післав дружину, щоб зголосила мене добровольцем у ваші частини.

КОМАНДИР *(до Скиби)*: Візьміть у нього всі документи.

СКИБА *(подає документи)*: Це вже в наших руках, друже командире!

КОМАНДИР: Звичайно, шпигунів ми не приймаємо. Найпростіша в нас з ними розмова – куля в лоб.

ШКРЕБ'ЮК: То ви мене за такого взяли? Хотіли б ви, щоб я такою ганебною смертю загинув? Смертю зрадника свого народу? Ви, очевидно, ще мене не знаєте...

ЯВА 6

Входить Василь. Вносить якусь картку і подає командиріві.

ШКРЕБ'ЮК: А ось і мій знайомий, Василь. Ти ж, Василю, мене знаєш. Скажи щось!

ВАСИЛЬ: Крім того, що тебе взяли в армію, нічого я не знаю. *(Василь виходить)*.

ШКРЕБ'ЮК: Ви тяжко скривдили б мене і мою родину... Як почувалася б моя родина, коли б я згинув, як зрадник свого народу? Це впало б ганьбою на весь мій рід. Вже краще дайте мені зброю в руки, я піду в першу лінію проти советів. Краще загинути від ворожої кулі, як герой, а не як зрадник. Подумайте самі, що ви зробили б, коли б знайшлися в моїй ситуації?

КОМАНДИР *(до Скиби)*: Виведіть його!

СКИБА: Наказ, друже командире! *(Рокита і Скиба виводять Шкрєб'юка)*.

ЯВА 7

КОМАНДИР (*до присутніх*): Ну, що ви думаєте про нього?

БУНЧУЖНИЙ: Ніхто на нього ще не націлився, а так спішно виправдується, немов би хтось йому приклав дуло до потилиці.

КОМАНДИР: Лиха він не заподіє, нехай залишається, треба тільки мати його на оці.

ЧОТОВИЙ ГРИМ: Може Василь скаже щось більше про нього. Чого ж він поспішив відійти, нічого не сказавши?

КОМАНДИР: Треба поспитати Шкреб'юка, які були задані йому пляни і що з тих плянів він уже виконав. Покличте Шкреб'юка. (*Чотовий Грім виходить за Шкреб'юком*).

БУНЧУЖНИЙ: Це правильно, якщо він має вже на своїй душі якийсь гріх, то хіба кров'ю його змиє.

ЯВА 8

Вводять Шкреб'юка.

КОМАНДИР (*до Шкреб'юка*): Тебе, Юрку, певно випустили з певними дорученнями. Може скажеш нам конкретно, що саме вже вдалось тобі здійснити?

ШКРЕБ'ЮК: Дали мені наган, гасло і звичайну командировку – все те, що я вам здав. Сказали зголоситися до военкомату, а военкомат мав би дати мені свої доручення до виконання. Замість до военкомату, я перше навідався до своєї сім'ї, оповів їм про все і рішив знайти захист у вас.

КОМАНДИР (до Шкреб'юка і чотового Грома): Дякую вам, можете вийти!

ЯВА 9

Входить Василь.

КОМАНДИР (до чотового Хижака-Василя): Друже чотовий! Відомо нам, що таку саму роль як Шкреб'юк взяв на себе ваш брат Андрій.

БУНЧУЖНИЙ: Що Андрій, то не Шкреб'юк.

КОМАНДИР (до Василя): Скажи нам, друже, звідки ти знаєш Шкреб'юка і що ти можеш про нього сказати?

ВАСИЛЬ: Знаю його ще зі шкільної лавки. У своїй молодості він проявляв велику активність у спортивній дружині копаного м'яча. Він був чесний і справедливий в усіх відношеннях. Я можу за нього ручитись, як і за свого брата Андрія, який перейшов до нас і дає нам корисні інструкції.

КОМАНДИР: Дякую, друже! Влаштуйте Шкреб'юка, як свого, а далі побачимо! (*Виходять*).

(Входить скорим кроком чотовий Грім. Здалека чути кулеметні серії).

ЧОТОВИЙ ГРІМ: Друже сотенний, наші стежі увійшли в вогневий контакт із відділами НКВД з одного боку, і червоними партизанами, з другого.

КОМАНДИР: Друзі, сотню на становища. Підготувитися до оборони і прориву.

(Всі виходять. Світло гасне на сцені, через 15 секунд чути звуки боротьби, кулеметні серії, оклики, і т. п.)

ЗАНАВІСА

ЯВА 10

Відгомін бою притихає. Притемнені світла на сцені. Ліс. Серед лісу видно двох стрільців на стежці.

СКИБА (*до Рокити*): Ну, Рокито, що думаєш? Залишаємо свій рідний поріг і мусимо пробиватися до Чорного Лісу.

РОКИТА: Ну що ж сказати? Я одружився, але не нажився. Пожив з дружиною всього три місяці, лише б жити, а тут треба край боронити... Ну, та з дороги вже не заверну. Прийшов час-пора, краще загинути за ідею, як ворогові в руки здатись.

СКИБА: А в мене дівчина плакала прощаючись. Впала мені до ніг ридуючи. Я заспокоював її, обійняв, обіцяв повернутись із славою. Чекаю нагоди, щоб хоч заскочити, потішити. Ну, але бачу, що стежка мені не туди. Ми ж заприсяглись не датись ворогові живими в руки.

РОКИТА: Так, друже ройовий. Бере нас батьківщина і не легко опертись нам цій силі. Так чи не так? Здобудемо волю, або загинемо в боротьбі за неї...

СКИБА: Очевидно, що так. Ну, то ти наглядай тут понад берегом, а я піду стежкою до потоку. На випадок чого, давай сигнал...

РОКИТА: Гаразд, тримайся! (*Розходяться*).

ЯВА 11

СТЕПАН (*виходить з-за кущів*): Слава Ісусу Христу! Чи ти наш?

РОКИТА: А що тобі треба?

СТЕПАН: Що мені треба? Мені треба неба. А небо високо, голубчику! Не легко його досягти. До неба на колінах лізти треба...

РОКИТА: Слухай, змивайся звідси чим скоріше, бо тут, чого доброго, дістанеш кулю в спину, так що лиш ногами закинеш!... Чи знаєш ти, що тут бушує Ковпак?

СТЕПАН: Ковпак – дурак, Ковпак – лайдак, я візьму його на гак! Я не Ковпак, я не дурак, а простий собі гуцул-хлопак. Але я тепер прозрів: були москалі, саджали нас на палі. Прийшли німаки, такі ж самі дураки: шкіру з нас деруть, що попаде, беруть. Не правду я кажу? Скажи, що я дурний! Я прийшов сюди збирати зілля, в мене, бач, весілля, з моєю нареченою Оксаною...

РОКИТА: Слушайте, добродію! У ліс не йдіть, бо тепер дуже небезпечно! Утікають німці, крутяться ковпаківці, візьмуть вас на приціл, цокнуть – і вас нема.

СТЕПАН: Я це розумію, хоч розуміти не вмю... Але зрозумійте й мене, як ви мудрий, а я дурний. Біда мене не обмине. Я це знаю. Я збираю зілля та й прошу вас на своє весілля. Весілля відгуляємо, воскресну пісню заспіваємо, настане рай, минеться неволя, тоді заспіваємо: "Ой го-го-гоя минула війна – німця нема. Прийде май, буде рай! Будемо жити, Бога хвалити, так нам, Боже, допоможи! Зілля позбирати, весілля відгуляти. Війні кінець – Богові вінець" (хреститься).

РОКИТА: Все це буде, цього ми й ждемо, але вибирайтеся звідси чим скоріше.

ЯВА 12

СКИБА (*виходить з-за куців*): О, і знов ви тут? Скільки я вже вам говорив, щоб тут ані сліду вашого! Ходіть, я проведу вас...

СТЕПАН: Ви мене, я вас, але не прийшов ще на це час для нас... Я собі піду на біду, а ви щасливо проживайте і за мене гадку майте. (*Виходять*).

(Степан робить кілька кроків убік. Стрільці відходять на становища сотні за сцену. Притемнюється трохи світло. Степан починає незрозумілу промову до самого себе).

ЯВА 13

З-за куців висувається ковпаківець, з протилежної сторони виходить Степан, збираючи зілля.

СТЕПАН: Що ти тут робиш? По чій землі ти ходиш? Як тебе земля ця ще носить? Та ж увесь наш народ Бога просить, щоб очистив наші землі від душогубів... Вертайся у свій край! Не паскудь нам наш край! Тут пташки по-нашому співають, Бога вітають... А ти мені прости, ти Ковпак, а я дурак. Грядуть до нас далекі гарні дні, а ми будемо з тобою в пеклі на самому дні. Ми живемо для України, а не для руїни... Ти Ковпак, а я дурак. Ти мене вбий, з лиця землі змий, бо я нічий, розумієш? Нічий! Нікого я не вбив, плетуся так, як отой лайдак. Скажи, чого мовчиш? Чому нічого не говориш?

КОВПАКІВЕЦЬ: Так ти, ти понимаєш, сволоч-партизан! Га?

СТЕПАН: Я не партизан, ні, ні, ні! Я звичайний собі гуцул Степан.

(Ковпаківець націляється на Степана).

СТЕПАН: Ні, ні, не ціляйся, прошу тебе!... Я оце збираю зілля на своє весілля.

(Ковпаківець наступає з наганом. Степан захищається руками).

СТЕПАН: У мене є дівчина Оксана, наречена-кохана. Я збираю зілля, ми готуємось до весілля. У мене є дівчина Оксана, наречена-кохана, я збираю зілля, ми готуємось до весілля. *(Ковпаківець підносить наган).*

СТЕПАН *(захищається руками)*: Ні, ні, не вбивай мене... Я не партизан, я гуцул Степан! Ой гріх будеш мати, бігме гріх. Я дурний, дурного гріх убивати, бігме гріх!

(Ковпаківець стріляє в Степана).

СТЕПАН *(паде, голосячи)*: "О-о-о-о! Так, так, але ще одну, бо я живу... В мене була дівчина Оксана... Ковпак – дурак, лайдак! Мене в серце влучив і нас розлучив... Я збираю зілля на своє весілля-я-я-я..."

ЯВА 14

*Ковпаківець ще раз стріляє в Степана. З-за куців з наганом
появляється Оксана з партизанами.*

ОКСАНА: Гей, лиши його! Не стрілай, бо я тебе... *(Оксана стріляє в ковпаківця. Ковпаківець, поцілений кулею, паде).*

ОКСАНА *(Підбігає до мертвого Степана)*: Степане, Степаночку! Оце ж таке і наше весілля!?! *(Оксана плаче над тілом Степана).*

(Жалібна музика. Світло поволі гасне).

ЗАНАВІСА

ЯВА 15

Біля штабу на поляні лісу відпочивають повстанці. Пісня "Карпати, Карпати".

ВАСИЛЬ: Що тобі снилося, Андрію?

АНДРІЙ: Снилася зустріч із нашими рідними: батьком, матір'ю, при свяченні пасок.

ОКСАНА: А в мене був поганий сон. Снівся мені Степан. Десь так, немов було в нас весілля. Степан мій завітчаний взяв мене в танець і з такою силою кружляє, що закрутилась в мене голова. Я впала і цілий світ нестримно крутився каруселею.

АНДРІЙ: Це ж у таку круговерть попали ми вчора, у тій сутичці з ворогом.

СКИБА: Це так після вчорашнього нашого танку досталося мені.

ОКСАНА: Подожди, я перев'яжу тобі ногу (*перев'язує йому ногу*).

АНДРІЙ: Я щасливий, що заплянований наш учорашній напад на воєнкомат був успішний. Наша російська мова їх збаламутила і направила їх самих проти себе.

ВАСИЛЬ: Нам треба подождати тут, аж вернеться наша стежа і зорієнтує нас у розположенні фронту.

ЯВА 16

На сцену входить командир. Штаб сотні.

КОМАНДИР: Друзі, я скликав вас на важну нараду. За всяку ціну треба нам переправитись у Чорний Ліс.

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Коли рушаємо і як довго ще тут затримаємося, друже сотенний?

КОМАНДИР: Поки що студіюємо терен, вивчаємо кожен горбок, долинку, стежину, щоб ми тут чулися, немов вдома. А там, підчинятимемось головній команді Чорного Лісу. Ми мусимо бути готові на кожен поклик, діяти треба розважно і впевнено.

ЧОТОВИЙ 2: Чи матимем один і той самий терен для діяння?

КОМАНДИР: Ні. Будемо рейдувати.

ЯВА 17

Входить ройовий Скиба і передає командирові записку.

Командир читає .

КОМАНДИР: Друзі, поділюся з вами звідомленнями, які принесли нам наші зв'язкові. Відділ ім. Богуна зробив засідку на шляху із Заболотова до Косова. В бою вбито 14 енкаведистів, в тому числі: молодшого лейтенанта, начальника районного НКВД, начальника стрибків, прокурора і двох сержантів. В Богородчанах командир Різун зробив наскок на залогу окупантів. З 1.300 чоловік було вбито 170 сталінських посіпак та знищено будинок военкомату. Біля села Короличі, на Львівщині, сотня повстанців командира Максима звела бій з десятикратною силою більшовиків. В бою згинуло 367 більшовиків і 150 було ранених, по боці повстанців було 19 убитими, між ними і сотенний Максим, та 6 легко ранених. В Остриському і Здолбунівському районах УПА зробила 48 засідок та звела кілька відкритих боїв, в яких знищено 300 енкаведистів, здобуто багато зброї та звільнено 148 змобілізованих чоловіків.

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Як бачите, поради наступають і хочуть нас знищити. Хоч справа з нами не буде для них легкою і наші б'ють їх добре. Наш рейд до Чорного Лісу може бути нелегким, спеціально для старших віком.

БУНЧУЖНИЙ: Чи всі мусять пробиватися до Чорного Лісу?

КОМАНДИР: Ні, ми мусимо рейдувати, але хтось залишиться тут, як зв'язковий, що знайомитиме рейдуючі частини з тереном. З німцями, звичайно, було нам легше: вони не знали нашої мови, не знали терену. Інакше із порадами. Тут діють частини Ковпака.

ЧОТОВИЙ ГРИМ: Нам треба всюди мати своїх людей.

КОМАНДИР: Іти з нами ми нікого не силуємо. Це, як кому диктує серце. Як хто хоче, так за своєю матір'ю плаче. Ми не будемо, як поради з дулом при потилиці, гнати вояків на ворога. Наша армія формується на добровільній базі. Кому дорога справа нашої Батьківщини, хто готовий за неї головою наложити, той з нами. А хто не почувається спроможним до боротьби, може прислужитись нашій справі у підпіллі.

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Важливо, щоб ми мали за собою весь народ, щоб усі знали, хто ми і за що боремося. Не всі є спроможні до боротьби. В кого є сила, спритність, в кого розум і досвід, то можна їх використати в підпіллі. Треба нас тут, треба й там, щоб лише уміло й розважно діяти й бути в постійному контакті між собою.

БУНЧУЖНИЙ: Я говорю за себе так, як я зараз відчуваюся: нікуди я звідси не піду. Порадам не вірю, як і німцям не вірив. Я прикований до свого гнізда і так повернувся до своїх дітей. Інакше воно в тих, що ще молодші, самітні, а я ось сиджу тут на цьому горбі. З цього горба я бачу свою хату, своїх дітей, що сидять рядочком на призьбі і

виглядають мене – свого тата. Свій народ я ніколи на зраджував і не зраджу, але воїн з мене ніякий. Я курки вам не заріжу, а не те, що людину вбити. Нікого я не зраджу, лишуся вірним своєму народові.

КОМАНДИР: Ми свідомі, що багато є таких людей. Сподіватись від них героїзму ми не можемо, але й таких нам треба.

БУНЧУЖНИЙ: Та воно добре йти тому, що нікого не залишає, а в мене старенька матір, жінка, діти, онуки...

КОМАНДИР: Ми це розуміємо, але відомо нам, що діється на зайнятих советах територіях.

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Ворог не питатиме тебе, маєш ти жінку, дітей, чи ні. Збирає всіх поголовно і жене під дуло гармат.

КОМАНДИР: По-моєму, краще загинути за свою батьківщину, як здатись ворогові в руки.

ЧОТОВИЙ ГРИМ: Ви знаєте, як загинув друг Скеля? Відстрілювався до останнього набою, а коли побачив, що вже нікуди йому, зірвав гранату, загинув він і загинули ті, що хотіли його піймати.

КОМАНДИР: Краще загинути героїською смертю, як віддатись ворогові на муки.

БУНЧУЖНИЙ: Що зробити з раненим Скибою?

КОМАНДИР: Відправити в шпитальку, а пізніше переправиться враз з іншими закордон. Там їхнім завданням буде голосити перед вільним світом правду про нашу боротьбу з Москвою.

ЧОТОВИЙ ВАСИЛЬ: Друже командире, ворог наступає на нас!

КОМАНДИР: Мусимо прорватись через ворожу обраву і приеднатися до сотні Різуна. Вперед на становища. Підготувити сотню до наступу на ворога. Слава Україні!

ВСІ: Героям Слава!

Чути стрілянину, кулеметні серії і т. д.

(Спадає занавіса під звуки партизанської пісні).

КІНЕЦЬ

ДРУКОВАНІ ТВОРИ ЦЬОГО Ж АВТОРА

НА ПЕРЕХРЕСНИХ ШЛЯХАХ (збірка оповідань), 1954 рік.

КЛАДКА (дитячі новелі), 1957 рік.

ЗНАЙОМІ ОБЛИЧЧЯ (збірка оповідань), 1961 рік.

ДРУЗИ МОЇХ ДНІВ (збірка новель), 1967 рік.

ДАЛЕКІ ОБРІЇ (збірка оповідань), 1968 рік.

ПОКОЛІННЯ ЗЙДУТЬСЯ (повість з еміграційного життя),
1974 рік.

ЗАМРЯЧЕНІ РАНКИ (оповідання, новелі, нариси), 1978 рік.

ДО РІДНИХ ПРИЧАЛІВ (репортажі з обстеження шкіл в Канаді),
1979 рік. (відзначення на конкурсі ім. І. Франка)

ЗАОБРІЙНІ ПЕРЕГУКИ (збірка оповідань), 1984 рік.

ПОКОЛІННЯ ЗЙДУТЬСЯ (в перекладі на англійську мову),
1985 рік.

У ДОРОЗІ ЖИТТЯ (повість з життя еміграційної молоді
відзначена на конкурсі ОПЛДМ), 1986 рік.

РОЗКВІТЛІ СУЗІР'Я (повість), 1987 рік.

У ВІКНАХ ЖИТТЯ (збірка оповідань), 1990 рік.

НА ВЕСЕЛО (*гуморески*), 1991 рік.

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

ЛАСТІВКА (читанка для 2-ої кляси)

РОМАШКА (читанка для 3-ої кляси)

СОНЯШНИК (читанка для 4-ої кляси)

ВАТРА (читанка для 5-ої кляси)

ЗБІРНИК ДИКТАНТІВ (для молодших і старших клас)

КНЯЖА СЛАВА (за А. Лотоцьким, скорочена історія княжої доби у формі оповідань)

